

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף סה

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

הוכיח החלוקת יעקב (יו"ד קלח) שמותר לקבל הנחה בתשלום מחמת כבוד התורה, שהרי הלוקחים שלקחו מרב חמא היה נח להם להשהות ולמכור את סחורתו של רב חמא כיון שמכבדים אותם בזכות התורה של רב חמא ולא לקחו מהם מיסים. מבואר שרב חמא התיר לעשות כדבר הזה ולהשתמש בכבוד התורה. (יוש חולקים בביאור ענין זה, שיש בכך איסור להשתמש בדברי תורה.)

נושא היום: החזרת ריבית בשווי. ריבית בשכירות ובמכר. טרשא. ריבית במכירת קרקע

ריבית האסורה, שקצצה המלווה והלווה שערך הריבית יהיה "זוז", וכאשר שילם הלווה את הריבית, **שילם בפירות** שערכם בשוק היה 4 לזוז, ונתן 5. **לדעת אביי**, ריבית קצוצה יוצאה בדינינים וחיוב המלווה להשיב, אך מוציאום ממנו רק פירות בערך זוז, היינו 4, אבל את התוספת שאינה קשורה לריבית לא מוציאום ממנו. **לרוב**, מוציאום ממנו אף את החמישי כיון שהגיע אליו בתורת ריבית.

אמר אביי ריבית שקצצה הייתה 4 זוזים, ולמעשה נתן הלווה בגד שווה 4 זוזים, מוציאום מהמלווה מעות בשיעור 4 זוזים, שזה הריבית, **אבל הבגד** קנה תמורת 4 זוזים. **לרובא**, מוציאום את הבגד כדי שלא יאמרו אנשים בגד זה של ריבית.

אמר רבא, אם סיכמו על ריבית של 12, והלווה השכיר למלווה קרקע שערכה 10 במחיר של 12, כאשר יוציא מלווה יוציא 12, **והוא לא יכול לטעון** שאם היה יודע שיצטרך לשלם על השכירות לא היה משלם מחיר של 12 אלא רק של 10, **כיון שסבר וקיבל** יוציא ממנו 12.

מותר להוסיף על השכירות מחמת המתנת המעות, היינו מחיר שכירות לשנה יותר זול ממחיר לפי חודש, **ביארו רבה ורב יוסף** מותר משום ששכירות משתלמת אלא לבסוף, והמחיר הנקוב בסוף החודש זה המחיר, רק כאשר שוכר לשנה מפחית לו מדמי השכירות והמעות אינם בתורת הלוואה. **אך לגבי מכר** אסור לומר לקונה אם אתה משלם עכשיו המחיר 1000, ואם נתן את התשלום מאוחר יהיה 1200, כיון שצריך שהתשלום צריך להתבצע מיד, **ומה שדוחה** את התשלום ובעקבות כך מעלה לו את המחיר יש כאן שכן המתנת המעות ואסור.

אמר רבא דקדקו חז"ל ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, **"שכיר שנה בשנה"**, שכירות של שנה זו אינה משתלמת אלא לשנה הבאה.

ר"נ התיר טרשא, היינו למכור את הסחורה עתה ולקבל תשלום יותר גבוה בזמן יותר מאוחר, **אבל אסור** לפרש שמייקר את המחיר בעקבות ההמתנה. **ושאלו על דבריו** מהמנה שמוכר בשמחה אסור לעלות את המחיר למשלם מאוחר. **וביאר ר"נ** שבמשנה אסור כיון שקצץ וביאר שמייקר בעקבות איחור בתשלום.

אמר ר"פ טרשא ידי מותרת, מכר שכו ונבא במועד מאוחר תשלום גבוה, וביאר כיון שהשכיר לא עתיד להתקלקל דינו דחוק לקבל את המעות, אין כאן שכן המתנת המעות. **שאל רב ששת**, אמנם אינך צריך למעות אבל הלוקח נותן לך יותר יקר בעקבות הארשא.

אמר רב חמא טרשא ידי מותרת, לנצח סחורה בהלוואה מרב חמא לפי מקום הזול, וקביעת הפרעון היא לפי מקום היות, **למנא שרב חמא** השתכר אגר נטר במה שנתן לפי ערך הזול וקיבל לפי ערך היותר יוקר. בתוספת אין ריבית כיון שלמוכרים שהלכו עם סחורתו יש רווח נוסף מעבר למה שקיבלו, סחורתם היתה מוצעת ראשונה בשוק היות זה "סחורה של רב חמא", המוכסים יעזבו אותם, כיון שיש להם את סחורתו של "רב חמא". **ונפקס להלכה, שטרשא דרבי חמא** מותרת. **וכר"א ריבית קצוצה** יוצאה בדינינים. **וכרבי נאי** שמה לי הן מה לי דמיהן.

אסור למכור שדה ולקבל תמורתה חלק מהמעות, ואת שאר המעות יביא הקונה בהמשך. **שרהי פירות שגדלו** עד זמן התשלום האחרון, **אם המוכר אוכל**, נמצא שמקבל תשלום עבור החוב שחב לו הקונה. **אם הקונה** יאלץ את הפירות, אפשר ולבסוף יחזיר את השדה, והמוכר ישיב לו את הכסף שעד עתה היה בהלוואה אצלו, ואכל המלווה פירות. **לר"ה**, אם קונה את השדה רק בתשלום האחרון בודאי שהמוכר אוכל פירות. **לרב ענן**, אם קונה את השדה בתשלום הראשון, כאמור אסור להם לאכול פירות ומשלישן אותם עד שיתברר. **ביאר רבא את דברי רב ספרא** בהלכות ריבית של רבי חייא, אם המוכר שיקנה הלוקח בשדה כשיעור מעותיו, **שניהם אוכלים** כל אחד לפי חלקו היחסי בקרקע. **אם קנה מעכשיו**, כאמור **שניהם** אסורים לאכול. **מוכר מותר והלוקח אסור לאכול**, אם קונה רק בתשלום האחרון. **לוקח מותר ולמוכר אסור**, אם קונה את הקרקע בתשלום הראשון, ושאר המעות שחייב לו הם בלוואה, ואין חשש שהמקח יתבטל, למוכר אסור מחמת ריבית על החוב. **אמר רב הונא בריה דרבי יהושע**, שניהם אסורים, זה כדעת רבנן שאסרו צד אחד בריבית אבל לרבי יהודה שצד אחד בריבית מותר, אין איסור.

אם הלוחה כפי, נתן משכונ את השדה, והתנה עמו שאם לא ישלם תוך זמן מסויים השדה תהיה שייכת למלווה, **זה נידון כמקח ולא כהלוואה**, לכן אף אם השדה יקרה יותר מהלוואה, אין חשש כיון שמוגדר שקנה את השדה במחיר של ההלוואה.

אם משכן למלווה שדה או בית שערכם יותר גבוה, ואמר לו המלווה שתמכור תמכור רק לי בערך יותר נמוך מהמחיר, אסור. **כדברי רבנן** שצד אחד בריבית אסור, שהרי יתכן ולא ימכור ולא יקבל המלווה שום תמורה נוספת. אבל מותר להתנות עמו שימכור לו בשווי.

אסור למכור בית, ולהתנות שאם למכור יהיה כסף יחזור ויקח את השדה וישיב את הכסף, שהרי נמצא שהמעות הלוואה והקונה יהיה כסף יחזור ויקח את השדה וישיב את הכסף, **וזה כשיטת רבנן** שאסרו צד אחד בריבית. **אך אם עשו את התנאי מדעת**, היינו שרק אם ירצה הלוקח להשיב ישיב, מותר כיון שיש כאן מכירה גמורה, אם אפשרות לעשות מכירה נוספת, ואין נידון על המעות בתורת הלוואה.

עיונים על הדף

בסוגיית "טרשא" והאם מותרת טירחה לצורך המלווה.

מבואר בגמ' ג' שיטות ב"טרשא". ננסה ללבן בעז"ה את דין "טרשא דרבי חמא", כפי המבואר בגמ' זאת השיטה שנפסקה להלכה. דין "טרשא" הכוונה מכירה בארשא, היינו הקונה מקבל את הסחורה מיד וישלם במועד מאוחר יותר יקר. (שלא כמו בפסיקה שמשלם מיד ומקבל יותר מאוחר את הסחורה.) **ביאור לשון המילה "טרשא"**, לדעת הרמב"ן והריטב"א נובע משמעות המילה "חרש" כלומר ריבית חרשת נשמעת בספר התרומות (שער מו, ד, הל' מלשון "טרשים" היינו הרים, שמרים את המחיר בעקבות הארשא.)

ביאר רש"י ("ד"ה אמר רב חמא) מוכר פרקמטיא היה, מוכר במקום הזול כשער שהוא נמכר במקום היוקר, וממתין להן והן מעלין אותו למקום היוקר, והוא מקבל עליו אחריות דרך הבליכה, והלקוחות משתכרים בפרקמטיא שלוקחין שם במעותיו, ומביאין לכאן ואחריות חזרה עליהם, וכיון דלא מקבלי עלייהו אחריות לא הויא מלוה גבייהו עד שהפרקמטיא נמכרת והן מקבלין המעות, ואותן המעות נעשין עליהם מלוה, ואין כאן רבית. עכ"ל.

מבואר בדברי רש"י, שהנידון לגבי ריבית, מה שלקחו בהלוואה מרב חמא לפי מקום הזול וקביעת הפרעון היא לפי מקום היוקר, נמצא שרב חמא השתכר אגר נטר במה שנתן לפי ערך הזול וקיבל לפי ערך היוקר, לכך ביאר רש"י, שלא הייתה הלוואה בזמן קבלת הפרקמטיא אלא בשעה שימכרו את הפרקמטיא במקום היוקר באותה עת נעשית ההלוואה וא"כ לא דנים שהיית הלוואה במקום הזול והפרעון לפי מקום היוקר, אלא העיקר ההלוואה נעשית במקום היוקר כיון שפרקמטיא הייתה באחריות רב חמא עד שימכרו את הסחורה, והלוואה היא לפי ערך היוקר וכן הפרעון לפי ערך היוקר.

נדקדק בדברי קודשו של רש"י שהוסיף מעבר למה שמבואר בגמ'. בעיקר הסוגיא רב חמא ביאר דבריו מדוע טרשא דידי ודאי שרי כיון שיש סברות "מוכסא" ו"שוקא", ורש"י ביאר שאין כאן חשש ריבית משום שהלוואה היא לא מיד, אלא רק כאשר הם מוכרים במחיר יקר. עוד הוסיף רש"י, "והלקוחות משתכרים בפרקמטיא שלוקחין שם במעותיו" מה ענין מעשה הלקוחות ושכרם לענין ריבית בסוגיא דידן.

יש עוד סוגיא דומה בעניינה ובהלכותיה. בגמ' לקמן (עב, ב) "המוליך חבילה", מבואר שם, המוליך חבילה ממקום למקום ומצאו חברו ואמר לו תנה לי ואני אעלה לך כדרך שמעלין לך באותו מקום אם ברשות מוכר מותר, אם ברשות לוקח אסור. ביאר רש"י (שם) כאשר האחריות על המוכר אין כאן הלוואה עד שעת המכר ומה שנמכר יותר יקר, זה התייקרות של הבעלים ולא של הלשית, ואין כאן חשש ריבית. אך כאשר ברשות לוקח יש כאן איסור ריבית שהרי נמצא לווה בשעת קבלת החבילה ומשלם לאחר זמן מחיר היוקר.

ביארו (שם) תוס' ("ד"ה ברשות מוכר) לגבי האופן המותר שנמצאת הסחורה ברשותו של מוכר עד שעת המכירה, שמדובר שנתן לו שכר עמלו ומזונו שלא יהא טורח בשכר ההלוואה. מבואר בתוס' שאמנם ברשות מוכר אין איסור ריבית, כאמור היות ועד שעת המכר הסחורה שייכת למוכר, אולם יש עוד נידון לגבי ריבית, הלוקח את החבילה נעשה פועל של הבעלים, א"כ בנוסף לפרעון חב לו המשלח אף דמי עבודתו, ואם ישלם לו על כך נמצא השליח משלם את חובו בתוספת דמי עבודה, ויש כאן ריבית. לכך העמידו שנתן לו המשלח דמי עמלו ומזונו כדי שלא יהא טורח בשכר ההלוואה.

מענה נמצאנו למדים, שההיתר בטרשא דרב חמא, כפי שכתב רש"י היות והאחריות על הסחורה הייתה על רב חמא, ולכן אין כאן הלוואה ופרעון כשעת היוקר, אלא ההלוואה היא בעת המכירה במקום היוקר, ואין כאן תוספת בפרעון. אך מענה צריך להשכיל, מדוע הדבר מותר, הרי הלוקחים מרב חמא עבדו עבור ההלוואה וטרחו עד שהגיעו לתקום המכר, ולא מבואר שרב חמא שילם להם דמי מזונות ועמלם כפי שביארו תוס' בסוגיית המוליך חבילה כנזכר.

ויתכן שלכך ביאר רש"י "והלקוחות משתכרים בפרקמטיא שלוקחין שם במעותיו", כדי שלא יהיה איסור ריבית מחמת טירחתם, נזקק רש"י לבאר שיש להם שכר על עבודתם. מהו השכר, כשם שביארו תוס' במוליך חבילה שנתן להם דמי מזונות, כאן ביאר רש"י שיש להם רווח בפעולתם.

ובודאי שצריך להבין מדוע בסוגיא שלנו נזקקו לטעמים של "מוכסא" ו"שוקא", ואילו בסוגיית מוליך חבילה כאשר אחריות על המוכר מותר, ולא ביארו עוד טעמים. ואכמ"ל, ואפשר שנאריך בזה בעז"ה לקמן עב, ב. (ועי' בבעל המאור, וברמב"ן במלחמות, ריטב"א, רשב"א, רא"ש ושיטת"ק.)

האם מותר לת"ח לקבל הנחה בעקבות תורתו.

כפי המבואר בגמ', עיקר סברת ההיתר שנקט רב חמא, בתוספת היוקר שיקבל אין חשש ריבית, כיון שאף למוכרים שהלכו עם סחורתו יש רווח נוסף מעבר למה שקיבלו, סחורתם תהיה מוצעת ראשונה בשוק היות זה "סחורה של רב חמא", המוכסים יעזבו אותם, כיון שיש להם את סחורתו של "רב חמא". (עי' בגמ' בב"ב כב, א. ובהלכות ת"ת ברמב"ם ו, י; מאיך ברמב"ם שם ג, ובמשניות אבות פ"ד; אך כבר בב"ח יו"ד רטו, יישב את מנהג העולם.)